

Determinanții excluziunii sociale în România: o analiză cantitativă utilizând regresia logistică

Dan Gheorghe Apăteanu

Universitatea din Oradea

Abstract: *Social exclusion affects not only some social groups, that belongs to this category, but also the society as a whole. Hence, in order to ensure the community welfare, it is desirable to fight against social exclusion. In the first part of the paper, I have put forward the theoretical framework of the social exclusion. Next, I have illustrated a general overview of Romanians incomes after 1989, since their relevance is emphasized in most of the studies on social exclusion. I have examined the dynamics of incomes and I have pointed out the fluctuation of real incomes, as well as the magnitude of social groups confronted with this problem. I have continued with an analysis of the legal framework of social protection, in order to grasp the approach used to solve the lack of financial resources of the vulnerable groups. In the last part of the study, I have focused on the empirical analysis of the social exclusion determinants, in order to circumscribe from the social body the vulnerable parts. After I described the independent variables and operationalized the dependent variable, I have analyzed the available databases, by logistic regression analyses, and I have set forth the determinants of social exclusion, amongst the most important being families living in households with children, that increase the social exclusion, and a high level of education, that helps fight the social exclusion. Therefore, the paradigm of the social exclusion, which emphasizes the influence of the social and demographic characteristics of the individuals, it is proven to have a considerable explicative power.*

Keywords: social exclusion; social protection; empirical analysis; logistic regression.

Cuvinte-cheie: excluziune socială; protecție socială; analiză empirică; regresie logistică.

Introducere

Excluziunea socială afectează nu doar unele grupuri sociale, ce intră în această categorie, ci și societatea în ansamblul ei, prin repercusiunile acesteia. Astfel, pentru a asigura bunăstarea colectivității, este de dorit combaterea excluziunii sociale. În dorința de a atinge acest obiectiv, este util să descriem fenomenele vizate; dar, este cu mult mai folositor să găsim explicații –

cauzele apariției excluziunii sociale. În studiul *literaturii de specialitate din România*, abordarea explicativă de factură cantitativ-empirică a fenomenului este una rar întâlnită, astfel încât este de dorit a se consolida această abordare.

Am realizat o analiză statistică utilizând regresia logistică; pentru determinanții excluziunii sociale, am utilizat atributele sociodemografice identificate ca relevante teoretic, pentru a determina care sunt gru-

---

* Universitatea din Oradea, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Departamentul de Științe Politice și Științele Comunicării, Str. Universității nr. 1, Oradea. E-mail: danapateanu@yahoo.com.

purile sociale vulnerabile, cărora politicile de protecție socială, trebuie să li se adreseze cu prioritate. Bazele de date utilizate au fost cele din studiul *Diagnoza calității vieții*, desfășurat în perioada 1990-2006, completate cu date din *Eurobarometru* pe 2010.

În *prima parte* a lucrării am prezentat *cadrul teoretic* al conceptului studiat. Am continuat cu ilustrarea unei imagini de ansamblu a *veniturilor* românilor după 1990, deoarece importanța veniturilor este subliniată în majoritatea studiilor exclu-ziunii sociale. Am prezentat dinamica veni-turilor și am arătat care a fost magnitudinea grupurilor sociale confruntate cu problema scăderii veniturilor.

Cea mai evidentă componentă a exclu-ziunii sociale este *nivelul foarte scăzut al veniturilor*, constatare reliefată în cazul majorității studiilor dedicate fenomenului, astfel că este de așteptat ca cele două feno-mene, sau posibil și determinanții acestora, să fie corelate pozitiv; de aceea, am evi-dențiat *fluctuația* veniturilor populației din România.

Pe urmă, am abordat *cadrul legal* al protecției sociale, pentru a sesiza modul în care s-a încercat, soluționarea deficitului de resurse financiare ale grupurilor vulnera-bile. *Protecția socială după 1990 pentru cei cu venituri insuficiente, a fost minimală și ineficientă*. Chiar dacă prevederile legis-lative au urmat un curs al modernizării, acestea nu s-au dezvoltat coerent și unitar. Conceptul de excluziune socială a fost de-finit în raport cu drepturile sociale, cum ar fi dreptul la muncă, locuire sau educație. Statutul de salariat nu este un garant al depășirii stării de sărăcie (Ilie, 2003). Nu doar că resursele financiare au fost insu-ficiente, ci în plus, Chirițoiu (2002) afirmă că, datorită capacității scăzute, adminis-trația este în general incapabilă, să verifice declarațiile de venit ale solicitanților de ajutor social.

În *ultima parte* a lucrării, mi-am îndrep-tat atenția spre *analiza empirică* a determi-

nanților excluziunii sociale, am analizat *da-tele* disponibile și am prezentat *determi-nanții* excluziunii sociale.

Determinanții excluziunii sociale

Dimensiunile conceptuale

Hillary Silver (1994) prezintă trei para-digme majore ale *excluziunii*, și anume a solidarității, a specializării și, respectiv, a monopolurilor de grup, ce se bazează fie-care pe *o concepție diferită a integrării și cetățeniei*. În paradigma *solidarității*, domi-nantă în Franța, excluziunea este ruperea legăturii sociale între individ și societate, care este culturală și morală, mai degrabă decât economică. În paradigma *speciali-zării*, specifică liberalismului anglofon, excluziunea este un efect al specializării, din perspectiva diferențierii sociale și a diviziunii economice a muncii. Cea de a treia paradigmă, influentă în cadrul Stângii europene, conține excluziunea ca o con-secință a formării *monopolurilor de grup*, a interacțiunii dintre clasă, statut și putere politică și servește interesele celor incluși.

Excluziunea socială se poate defini ca eșecul unuia sau a mai multora dintre următoarele patru sisteme: *sistemul legal și democratic*, care promovează *integrarea civică*; *piața muncii*, care promovează *inte-grarea economică*; *sistemul statului bună-stării*, care promovează *integrarea socială*, și *sistemul comunității și familiei*, care pro-movează *integrarea interpersonală*.

Sensul de apartenență în societate al unei persoane depinde de toate cele patru sisteme. *Integrarea civică* face referire la egalitatea cetățenilor într-un sistem demo-cratic. *Integrarea economică* se referă la deținerea unui loc de muncă, a unei funcții economice valorizate, la a fi capabil de a se susține singur. *Integrarea socială* se referă la capacitatea individuală de utilizare a ser-

viciilor sociale furnizate de stat. *Integrarea interpersonală* înseamnă că o persoană are familie și prieteni, vecini și rețele sociale, pentru a furniza îngrijire și sprijin moral, în caz de nevoie.

Toate cele patru sisteme sunt astfel importante. Într-un fel cele patru sisteme sunt complementare: când unul sau două sunt slabe, celelalte trebuie să fie puternice. Cei care o duc cel mai rău sunt cei care nu beneficiază de nici unul din aceste sisteme (Commins, 1993; Bruto da Costa, n.d., apud Berghman, 1997).

Balsa, Barreto și Caeiro (1999) au realizat un *meta-studiu* în care clasifică abordarea dinamică a sărăciei și excluziunii în următoarele trei categorii: *istorică, structural/instituțională și socioantropologică*. Prima abordare identifică drept cauze *contextele diferite – social, economic, politic* – în care se poate afla individul, a doua, *trăsăturile structurale ale populației sau ale sistemului social*, iar cea de a treia, *evenimentele importante din viața individului*.

În cadrul primului model, cauzele sărăciei și excluziunii nu se găsesc îndeosebi în acțiunile individului, ci acestea sunt explicate prin inabilitatea comunității de a-și îmbunătăți *situația socioeconomică*; sărăcia este rezultatul unui proces structural definit prin *contexte economice, sociale și politice* (de exemplu, migrații, dezvoltare urbană, piața muncii, politici de asistență socială, sistemul educațional), iar sărăcia este văzută ca un proces reproductiv. Cei mai importanți doi factori în reproducerea sărăciei sunt nivelul economic și calificările parentale.

În cadrul celei de a doua paradigme, este pus accentul pe *caracteristicile socio-demografice ale indivizilor*, în explicarea dinamicii sărăciei. Astfel, trăsături precum vârsta, sexul, educația, pregătirea profesională etc. sunt considerate a fi factori explicativi. De asemenea, riscul de excluziune este influențat de *sistemul instituțional*, cum ar fi de exemplu sistemul educațional, piața muncii, politicile de protecție socială.

În fine, cea de a treia perspectivă, cea *socioantropologică*, încearcă să relaționeze cauzele sărăciei prin abordarea la *nivel individual*, prin prisma diferitelor *evenimente importante* din viața individului. Dependența de droguri, alcoolismul, șomajul de lungă durată, o copilărie într-o familie vulnerabilă, dizabilități, boala (Apospori și Millar, 2003) sunt identificate atât ca și cauze, cât și ca efecte ale excluziunii sociale.

Unele din cele mai importante impulsuri date studierii conceptului provin de la *instituțiile Uniunii Europene și cele naționale*. „Termenii *sărăcie și excluziune socială* se referă la situația în care oamenii sunt împiedicați să participe pe deplin în viața cetățenească, socială și economică sau când accesul lor la venit sau alte resurse (personale, familiale, sociale și culturale) este atât de inadecvat, încât îi exclude de la beneficiul la un standard de viață și calitate a vieții, care este considerată acceptabilă de către societatea în care ei trăiesc. În asemenea situații oamenii adesea sunt în imposibilitatea de a accesa pe deplin drepturile lor fundamentale” (Council, 2001).

Tsakloglou (2003), enumerând caracteristicile excluziunii sociale, precizează *multidimensionalitatea* ca prima categorie; aceasta cuprinde deprivarea, reliefată într-un mare număr de indicatori ai nivelului de trai. De obicei, această deprivare are o componentă a vecinătății, deoarece ea nu poate fi cauzată doar de lipsa resurselor personale, ci și de lipsa resurselor comunitare. A doua este *dinamică* și înseamnă că oamenii sunt excluși nu doar datorită situației lor actuale, ci și fiindcă au puține șanse viitoare. A treia, *dimensiunea relativă*, se referă la excluziunea dintr-o anumită societate, la un moment dat.

A patra are o *dimensiune instituțională*, însemnând faptul că excluziunea socială depășește responsabilitatea limitată a individului. A cincea are o *natură relațională*, referindu-se la o întrerupere majoră în relația dintre individ și restul societății, o parti-

cipare socială inadecvată, lipsa integrării sociale și lipsa puterii.

Silver (2007) consideră că exclusiunea socială este un *proces dinamic* ce implică ruperea „legăturii sociale” la nivel individual și colectiv; legătura socială face referire la relațiile sociale, instituții și identități, ce conduc la coeziunea socială. Exclusiunea socială conduce la imposibilitatea de a lua parte, la acțiunile societății din care face parte individul și neagă accesul acestuia la resurse și oportunități. Exclusiunea socială este un proces dinamic, astfel încât individul la un anumit moment dat, poate să realizeze o mișcare de incluziune sau de exclusiune.

În România, Ilie (2003) descrie ca forme ale exclusiunii pe cele de la educație, piața muncii, locuință, serviciile de sănătate; de asemenea grupuri cu risc ridicat de sărăcie sunt copiii, tinerii, vârstnicii, persoanele fără locuință, rromii.

Exclusiunea ocupațională este definită de Stan (2004) drept eșecul sau incapacitatea sistemului de a promova integrarea economică a indivizilor sau grupurilor, manifestată la nivelul pieței muncii prin reducerea numărului de angajați, ca urmare a disponibilizărilor din economie. La aceasta se adaugă și incapacitatea individului de a se integra pe piața muncii și incapacitatea pieței muncii de a integra indivizii pe piață.

Cauza eșecurilor poate fi atribuită costurilor sociale ale reformelor economice. Sunt persoane care se autoexclud de la anumite servicii sociale prin noncontributivitate, având astfel un viitor nesigur.

Factorii exclusiunii de pe piața muncii pot fi grupați în patru categorii: economici, sociali, educaționali, demografici și sociali. Autoarea prezintă factorii economici ai exclusiunii ocupaționale precum perioadele fluctuante de activitate economică, schimbarea raporturilor de proprietate, restructurările ce au dus la concedieri masive, șomajul de lungă durată, tipul de specializare/calificare. Eșecul de integrare în sectorul formal, precum și salariile mici din sectorul formal au dus la apariția și dez-

voltarea *economiei subterane*. La granița dintre formal și informal sunt formele particulare, atipice de ocupare – munca temporară și cea cu timp parțial.

Prin perspectiva *combaterii exclusiunii de la calitatea vieții*, poate fi formulat conceptul de *calitate a vieții*, în acest sens având similarități cu conceptul de exclusiune socială. Dintre dimensiunile abordate de calitatea vieții, potrivit lui Mărginean (2005) se numără: persoana, populația, mediul natural, așezarea umană, locuința, mediul social, familia, ocuparea, calitatea vieții de muncă, resurse macroeconomice pentru nivelul de trai.

În urma analizei datelor privind calitatea vieții pentru decada 1990-2000, autorul concluzionează că aceasta a fost percepută ca fiind modestă, cu puține elemente de suport social și cu multe domenii problematice. Abordând problema din perspectiva așteptărilor populației, pentru ceea ce se dorește a fi făcut pentru îmbunătățirea calității vieții, observăm o multitudine de cerințe, dar cu precădere crearea de locuri de muncă noi, sigure, reformă și dezvoltare economică. Variații semnificative pot fi observate, în valorile diferiților indicatori ai calității vieții în funcție de starea personală. De exemplu, dacă oamenii sunt confrunțați cu dificultăți, ei tind să aibă percepții mai puțin favorabile.

Factorii individuali, menționați de Comisia Europeană, care cresc riscul exclusiunii sociale și al menținerii pe termen mediu sau lung sub pragul sărăciei, sunt: șomajul pe termen lung, veniturile reduse, locuri de muncă prost plătite, starea de sănătate precară, lipsa locuinței sau locuință inadecvată, statutul de imigrant, nivelul de calificare redus, handicapul, dependența de drog sau alcool, apartenența la comunități marginalizate sau sărace, nivelul scăzut de educație și analfabetismul, îngrijirea copiilor în familii vulnerabile (Arpinte et al., 2008).

Riscul de exclusiune socială în mediul rural este corelat cu următoarele situații:

abandonul școlar, care afectează tinerii din cele mai sărace familii, copiii și adolescenții din satele cel mai izolate, care nu își permit naveta sau o chirie în oraș, tinerii din minoritățile lingvistice; *accesul redus la informațiile despre oportunitățile economice*; *locuirea în sate izolate*, unde infrastructura este cea mai slabă iar accesul la piețe este scăzut (Chișea, 2009).

Hatos (2009) prezintă *conexiunea dintre educație și excluziune socială*. Școlile tind să devină mai segregate, iar riscul eșecului școlar este influențat de tipul unității de învățământ. Designul actual al sistemului de învățământ românesc este un generator sistematic de excluziune socială și un motor al polarizării sociale, argumentarea fiind pe trei domenii: educația specială, organizarea educației și a distribuției șanselor educaționale a nivelului pre-terțiar și echitatea distribuirii finanțării pe cicluri școlare.

O variabilă ce trebuie menționată în analiza sistemului educațional este satisfacția cu școala, indicator al calității școlii. *Satisfacția cu școala* este o măsură centrată pe elev a calității școlii, ea fiind studiată și în relație cu celelalte domenii ale calității vieții copiilor și adolescenților (Bălătescu, 2009). Nivelurile satisfacției cu școala scad odată cu clasa, ca și celelalte măsuri ale bunăstării subiective. Rezultatele arată că modul de interacțiune al profesorilor cu elevii, climatul din clasă și implicarea elevilor în procesul educațional de către școală, influențează nivelul satisfacției școlare.

Cercetarea realizată pe *riscul de excluziune pe piața muncii a tinerilor* de Chișea (2011) a identificat două tipuri structurale, unul generat de contextul socioeconomic în care trăiesc tinerii și celălalt de caracteristici personale ale acestora. Analiza calitativă rezultată în urma desfășurării focus-grupurilor a relevat următoarele tipuri de riscuri și vulnerabilități: locuri de muncă insuficiente și inadecvate pregătirii școlare și profesionale a tinerilor; atitudinea defavorabilă a angajatorilor față de persoanele

tinere, fără experiență; șomajul; șomajul de lungă durată, acestea fiind în clasa de risc de tipul contextului socioeconomic. Riscuri generate de caracteristici ale tinerilor au fost: rezidența în mediul rural, apartenența la grupul tinerilor dezinstituționalizați și a celor care provin din familii aflate în dificultate, nivelul scăzut de școlaritate, atitudini induse de descurajarea de a căuta un loc de muncă.

Excluziune socială și sărăcie

Delimitarea dintre *conceptul de sărăcie și cel de excluziune socială* este făcută în *Beyond the threshold: The measurement and analysis of social exclusion* (Room, 1995); autorul consideră că noțiunea de *sărăcie* se adresează în principal problemelor redistributive: lipsa resurselor aflate la dispoziția individului sau a gospodăriei. În opoziție, excluziunea socială urmărește în principal problemele relaționale, altfel spus, o participare socială inadecvată, lipsa integrării sociale și lipsa de putere.

Spre deosebire de sărăcie, noțiunea de *excluziune socială* este în plus comprehensivă și are un caracter dinamic. Autorul tratează sărăcia ca un concept static, aceasta fiind rezultatul unui proces dinamic, acela al sărăcirii, iar deprivarea este de asemenea un concept static, fiind rezultatul procesului de excluziune socială (Berghman, în Room, 1995).

Originile familiale, nivele scăzute, precare sau inexistente ale educației sau ale învățământului profesional, lipsa unui loc de muncă, slujbe precare sau sezoniere, nutriție inadecvată, venitul scăzut, condiții precare de locuire, sănătate proastă sau boli cronice, lipsa beneficiilor sociale și a accesului la serviciile publice sunt de obicei elementele fundamentale ale circuitului sărăcirii. Cu cât o persoană are mai multe din aceste caracteristici, cu atât îi va fi mai greu să iasă din starea precară (Estivil, 2003).

Pragul comun utilizat în calculul indicatorilor celor aflați în risc de sărăcie în UE

este de 60% din venitul median echivalat disponibil după transferurile sociale. Excluziunea socială este un concept mai extins decât sărăcia, deoarece pot fi multe cauze precum șomajul, accesul la educație, starea sănătății sau participarea socială (Eurostat, 2010).

În România, studiul excluziunii sociale este de dată relativ recentă, impunându-se de la începutul anilor 1990, odată cu realizarea unor anchete ce au permis dezvoltarea de cercetări empirice. Totuși, s-a studiat extensiv conceptul de sărăcie, relativ apropiat excluziunii sociale, și de aceea voi prezenta și studii relevante privind determinanții sărăciei. Unele *grupuri sociale* au o *vulnerabilitate crescută* față de riscul de sărăcie. Cele mai afectate categorii sunt: copiii, tinerii, familiile monoparentale, șomerii, agricultorii, pensionarii, romii (Zamfir, 2001).

Un studiu al Băncii Mondiale (2003) indică populația săracă, ca având drept caracteristici, mărirea gospodăriei, numărul de copii, etnia romă, capul familiei (femeie, educație scăzută, șomeri sau lucrător pe cont propriu), rezidența rurală și cea în regiunea de Nord-Est. Șomajul este răspândit îndeosebi printre romi, tineri și absolvenți de școli profesionale.

Potrivit indicatorului de măsurare a sărăciei relative au fost identificate următoarele grupuri ca fiind expuse unui risc de sărăcie ridicat în anul 2007: copiii (0-15 ani), populația din zonele rurale, lucrătorii pe cont propriu, șomerii, gospodăriile cu doi adulți și trei sau mai mulți copii (MMFPS, 2008).

O privire de ansamblu asupra veniturilor românilor după 1990

Perioada 1990-2000 a consemnat o scădere economică importantă, fapt ce s-a reflectat și în declinul abrupt al veniturilor reale ale populației.

Zamfir (2001) prezintă dinamica *veniturilor salariale reale* între 1990 și 2000. Salariul minim net a scăzut aproape continuu, ajungând a reprezenta în 2000 doar 26,1% din valoarea pe care o avea în 1990. Salariul mediu net a avut per ansamblu o evoluție negativă, ajungând la 60,4% din valoarea inițială.

Pe de altă parte, în *perioada 2001-2007*, a existat o creștere economică continuă, fapt reflectat pozitiv și în dinamica veniturilor populației; între 2002 și 2007, veniturile totale lunare ale gospodăriilor au crescut, precum și veniturile disponibile, creșterea acestora fiind, în medie, cu 76%. Cu toate acestea, raportate la paritatea puterii de cumpărare, veniturile disponibile ale românilor, în 2007, au fost, în medie, de aproape 4,5 ori mai mici decât cele din UE-15 și de 1,9 ori mai scăzute decât media noilor 10 state din UE (Administrația Prezidențială, 2009).

În privința *componenței surselor de venituri*, în 2007, câștigurile salariale ocupă cel mai important loc în formarea acestora, urmate de cele din prestații sociale, de contravaloarea consumului din resurse proprii, și în mică măsură, de venituri din activități pe cont propriu și de cele din agricultură.

În privința *câștigului real*, în anul 2000, acesta era de doar 59,4% din valoarea celui din 1990; începând cu 2001 acesta crește constant ajungând ca în 2008 să reprezinte 130,3% din valoarea celui din 1990. Totuși, în 2007, aproape jumătate din gospodării estimau că nu pot face față nivelului cheltuielilor cu venitul disponibil, iar aproximativ o treime nu reușea să achite la timp facturile legate de întreținerea locuinței (Administrația Prezidențială, 2009).

Astfel, apare *nevoia de sprijinire a populației*, prin asigurarea unui cadru de protecție socială. Între 2000 și 2007, *cheltuielile de protecție socială*, în valoare absolută, au crescut în mod continuu, însă, raportat la PIB, ponderea acestora a rămas aproape constantă, de aproximativ 12%-13% (INSSE, 2009), un nivel mult mai

redus decât media UE-25, care a fost de 27%, și semnificativ mai puțin și decât cele ale celor 10 zece membre UE din 2004. *Prestațiile sociale* asigură o cincime din veniturile unei mari părți a populației. Cu toate că această resursă ocupă poziția a doua după salarii, în formarea veniturilor, totuși acestea sunt insuficiente în raport cu nevoile beneficiarilor.

Ponderea cheltuielilor din cadrul fiecărei funcții de protecție socială, în totalul cheltuielilor de protecție socială și în PIB, în perioada 2000-2007, a rămas în general constantă, cu excepția declinului celei de șomaj, care a scăzut de peste trei ori. Ponderea cea mai mare în cheltuielile de protecție socială, o au cele pentru limită de vârstă, aproximativ 40% (5% din PIB); ponderea cheltuielilor pentru boală/îngrijirea sănătății este de aproximativ 25% (3% din PIB), urmate de cele pentru familie/copii aprox. 12% (1,5% din PIB) și invaliditate – 9% (1% din PIB) (INSSE, 2009).

Nivelul veniturilor influențează *rata sărăciei*, concept ce este strâns legat de cel al excluziunii sociale. Evoluția ratei *sărăciei absolute* în România, după 1996, are două tendințe, prima de creștere continuă de la 20,1% până la un nivel de 35,9% în 2000, iar a doua de *scădere neîntreruptă* până în 2006 la un nivel de 13,8%. Pe de altă parte, în perioada 2000-2007 a existat un *nivel constant* al ratei *sărăciei relative* în jurul intervalului de 18%-19%. Astfel, deși veniturile au crescut semnificativ, rata sărăciei relative a rămas aceeași, ceea ce semnifică faptul că aceste venituri suplimentare *nu au contribuit la reducerea ratei sărăciei relative* (Banca Mondială, 2007).

Protecția socială în România după 1990 – cadrul legal

Funcția de protecție socială se definește în termenii scopului final pe care trebuie să-l atingă protecția socială, adică

de protejare a indivizilor și a familiilor/gospodăriilor, împotriva riscului social major identificat. Prestațiile de protecție socială se clasifică pe opt *funcții de protecție socială: boală/îngrijirea sănătății, invaliditate, limită de vârstă, urmaș, familie/copii, șomaj, locuință, excluziune socială (neclasificată în altă parte).*

Cheltuielile de protecție socială cuprind cheltuielile cu prestațiile sociale, costuri administrative, alte tipuri de cheltuieli. *Cheltuielile cu prestațiile sociale* reprezintă valoarea resurselor de protecție socială alocate beneficiarilor în numerar sau în natură (bunuri și/sau servicii). *Costurile administrative* reprezintă cheltuielile pe care le implică organizarea și administrarea schemelor de protecție socială. *Prestațiile dependente de un prag al venitului* sunt cele care se acordă condiționat, respectiv dacă nivelul venitului beneficiarului se situează sub un prag prestabilit. *Prestațiile independente de un prag al venitului* sunt cele care se acordă necondiționat de nivelul veniturilor beneficiarilor.

Sistemul de protecție socială poate fi conceput ca format din *asigurările sociale, asistența socială și beneficii universale*, prima fiind contributivă – acordată celor care au contribuit la sistemul social, iar ultimele noncontributiv. În *prima* categorie intră pensiile de vârstă (Legea nr. 3/1977; Legea nr. 19/2000), indemnizația de șomaj (Legea nr. 1/1991), alocația de sprijin pentru șomeri (Legea nr. 72/1992), asigurări pentru accidente de muncă, asigurările de sănătate. În cea de *a doua* categorie intră persoanele care se consideră că au o stare materială precară, ce beneficiază de ajutoare precum venitul minim garantat/ajutorul social (Legea nr. 416/2001), alocația familială complementară și alocația de susținere pentru familiile monoparentale (OUG 105/2003), ajutorul pentru încălzirea locuinței (OUG nr. 5/2003).

În *ultima* categorie intră persoanele care se află într-o situație socială specifică, indiferent de alte considerente, cu beneficii

precum alocația pentru copii (Legea nr. 61/1993), indemnizația pentru creșterea copilului (OUG nr. 148/2005), ajutorul financiar pentru tinerii căsătoriți (Legea 396/2006), alocația de încredințare pentru plasamentul familial (OUG nr. 26/1997), alocația pentru copiii nou-născuți (Legea nr. 416/2001), trusoul pentru nou-născuți (Legea nr. 482/2006). În continuare am prezentat determinanții excluziunii sociale identificați în literatura de specialitate.

Metodologia studiului

Obiectivul major al studiului este acela de a identifica dimensiunile explicative ale excluziunii sociale. În urma analizei literaturii de specialitate am identificat o serie de atribute sociodemografice ale indivizilor (tabel 2): vârsta (tinerii și bătrânii), sexul (femeile), educația (nivel scăzut), pregătirea profesională (necalificat), domeniul de activitate (agricultură), naționalitatea (rom), mărimea gospodăriei (gospodării mari), numărul de copii (un număr mare de copii), părinte singur, sănătate slabă, boli – handicap fizic, psihic, deprivare materială (lipsa unei locuințe, utilități, bunuri de folosință îndelungată).

O persoană poate fi exclusă pe una sau mai multe dimensiuni, situația cea mai dificilă având-o persoanele care sunt excluse pe toate aceste componente. *Variabila dependentă, excluziunea socială, are patru categorii: integrarea economică, integrarea socială, integrarea interpersonală și integrarea civică.*

Variabila dependentă, *excluziunea socială*, am definit-o ca fiind multidimensională: 1. dacă persoana câștigă mai puțin de 60% din venitul mediu pe economie și nu are un loc de muncă; 2. dacă persoana câștigă mai puțin de 60% din venitul mediu pe economie și nu primește beneficii sociale; 3. dacă persoana câștigă mai puțin de 60% din venitul mediu pe economie și nu are familie/prieteni/rețele sociale; 4. dacă persoana câștigă mai puțin de 60% din venitul mediu pe economie și nu este integrată civic (tabel 1).

Venitul este operaționalizat (Babbie, 2010) prin întrebarea din chestionarul studiului *Diagnoza calității vieții*: „Considerând toate veniturile ce au intrat în casă (salarii, pensii, alocații, donații, alte câștiguri) de ce sumă ați dispus luna trecută?” *Beneficiile sociale* sunt incluse separat în studiu, începând doar cu anul 1992.

Tabel 1: Lista categoriilor variabilei dependente

Nr.	Descrierea categoriilor
1.	<i>Lipsa integrării economice:</i> Șomer și venitul disponibil pe adult echivalent este sub 60% din venitul mediu logaritmat
2.	<i>Lipsa integrării sociale:</i> nu primește beneficii sociale (ajutor de șomaj, burse, alocații elev, pensii, ajutoare sociale) și venitul disponibil pe adult echivalent este sub 60% din venitul mediu logaritmat
3.	<i>Lipsa integrării interpersonale:</i> are relații foarte proaste cu familia, vecinii și rețelele sociale, ex. prieteni și venitul disponibil pe adult echivalent este sub 60% din venitul mediu logaritmat
4.	<i>Lipsa integrării civice:</i> nerespectarea drepturilor cetățenești și venitul disponibil pe adult echivalent este sub 60% din venitul mediu logaritmat

Sursa: Tabel realizat de autor

Tabel 2: *Lista variabilelor independente*

<i>Nr.</i>	<i>Descrierea variabilei</i>
1.	Sexul (femeie)
2.	Pregătirea/Ocupația profesională (scăzută/necalificat)
3.	Sectorul economic
4.	Domeniul de activitate
5.	Educația (scăzută)
6.	Domiciliul – rural
7.	Vârsta (tineri, vârstnici)
8.	Numărul de copii (3 sau mai mulți copii)
9.	Ocupația/Pregătirea profesională soțului/soției – scăzută/necalificat
10.	Sănătate – Bolnav – handicap fizic, psihic
11.	Calitatea resurselor comunitare (apă curentă, canalizare, spital etc.) Proastă/foarte proastă
12.	Mărimea gospodăriei – cel puțin 3 membri
13.	Deprivare materială – lipsa unei locuințe, bunuri de folosință îndelungată

Sursa: Tabel realizat de autor

Bazele de date utilizate au fost cele din studiul *Diagnoza calității vieții*, desfășurat în perioada 1990-2006, ce a avut ca obiective crearea unei imagini complete asupra calității vieții, monitorizarea schimbării sociale și identificarea grupurilor sociale vulnerabile. Pentru datele din 2010 am folosit Eurobarometrul nr. 74.1 utilizând unde a fost necesar, variabile asemănătoare conceptual. În analiza datelor am început cu verificarea acurateței introducerii datelor din toată baza de date: *valori ce nu se încadrează în intervalul prestabilit, medii și abateri standard plauzibile, corectarea cazurilor extreme univariate (outliers). Ordinea în care au fost examinate datele este cea propusă de Tabachnick (2007).*

Mediile și abaterile standard ale variabilelor sunt plauzibile, neindicând erori majore. În cazul a mai multor variabile, NR (cu codul 99) este trecut la *valori lipsă de sistem*, iar pentru celelalte am decis codificarea lor asemănător (Dodge, 2003). Cazuri cu valori z potențial extreme există la suma disponibilă. În continuare am ales ce tip de transformare am aplicat, prin inspecția abaterii de la distribuția normală din histogramă, prin cele mai mici valori pentru *oblicitate* precum și prin *încercări de potrivire*; cele mai bune rezultate au fost

date de transformarea *logaritmică*. După transformare, am verificat distribuția pentru a fi sigur că are o distribuție normală.

Pentru a testa dacă există *diferențe semnificative* între cazurile lipsă și cele din baza de date, am făcut o analiză univariată în *SPSS MVA (Missing Values Analysis)*, pentru a vedea dacă structura datelor lipsă, este asemănătoare cu cea a datelor existente și dacă le putem elimina din analiza datelor. *Statistica univariată* a indicat situația cazurilor lipsă, singura problemă fiind în baza de date din 1990 la suma disponibilă unde sunt 37 de cazuri lipsă, reprezentând 1,8% din numărul total de cazuri, unde *am lucrat pe setul de date atribuit*, pentru verificarea corelațiilor în cazul datelor cantitative.

Analizele subsecvente le-am realizat pentru bazele de date din toată perioada analizată. Variabilele, incluzându-le pe cele transformate, au fost examinate pentru a detecta posibila existență a cazurilor extreme multivariate. Aceste cazuri, pentru a nu distorsiona analiza, le-am clasificat ca fiind *valori lipsă*. *Multicolinearitatea* am verificat-o, prin corelațiile dintre variabilele independente și am selectat în analiză, variabilele necesare conceptual, dintre cele cu o corelație bivariată peste 0,60. În con-

tinuare, am calculat media *venitului disponibil pe adult echivalent*, pentru variabila transformată.

În modelul de *regresie logistică binară* (Culic, 2006), cu variabila dependentă *lipsa integrării economice*, am inclus ca variabile independente, atât variabile categorice cât și cantitative; de asemenea, am calculat indicatorii statistici pentru datele *cumulate* (*pooled*). Pentru variabilele categorice, am ales prima categorie ca fiind cea de *referință* (comparație). Rezultatele *testului Hosmer-Lemeshow* arată că modelele se potrivesc datelor (*Sig.* este mai mare de 0,05).

Am calculat variabila dependentă, pe dimensiunea *lipsei integrării economice*, definită prin persoane cu mai puțin de 60% din venitul mediu logaritmat și care nu lucrează. Am făcut analiza statistică utilizând și 60% din venitul median pentru a compara cu rezultatele obținute; acestea au fost similare, deoarece logaritizarea veniturilor a normalizat în mare măsură distribuția variabilei. Am analizat perioada de timp 1990-2010 comparativ pe fiecare an deoarece datele sunt *longitudinale, de tendințe* (Babbie, 2010); altfel spus, în fiecare an deși se studiază indivizi diferiți facem o comparație între ani pe aceleași fenomene/variabile. *Interpretarea probabilității* se face astfel: aproape de 0 – posibilitatea de producere a evenimentului este scăzută, aproape de 1 – posibilitatea de producere a evenimentului este ridicată.

Interpretarea rezultatelor

Factorii determinanți ai lipsei integrării economice

Analiza de regresie logistică a evidențiat că factorii importanți, ce apar cel mai des în direcția integrării economice sunt: *educația – nivel ridicat*, în comparație cu *educația – nivel scăzut*, ce este categoria de referință, *posibilitatea obținerii unui loc de*

muncă (scăzută, satisfăcătoare sau ridicată vs. foarte scăzută), *vârsta – adulți comparativ cu tineri*, *starea civilă – căsătoriți în comparație cu cei necăsătoriți*, *sexul – feminin vs. masculin*, iar în determinarea *lipsei integrării economice* sunt: *numărul de copii – 2 sau mai mulți copii*, comparativ cu familiile fără copii și *domiciliul – urban*.

Alți predictorii mai puțin frecvenți de diminuare a incidenței variabilei dependente, sunt *deținerea în proprietate a unei locuințe*, în comparație cu cei care nu au locuință, *educația – nivel mediu, posesie telefon, stare civilă – divorțat și asistență medicală – satisfăcătoare* (tabel 3).

În continuare, după prezentarea rezultatelor, precum și în următoarele secțiuni, voi oferi *posibile* explicații privind efectele variabilelor independente. Educația are un rol important în combaterea excluziunii sociale, la un nivel ridicat – studii universitare, în timp ce la un nivel mediu – studii liceale exercită o influență moderată. Educația dezvoltă cognitiv persoana, pregătind-o pentru a face față și provocărilor pieței muncii. În mod evident, creșterea posibilității obținerii unui loc de muncă duce la scăderea lipsei integrării economice. Este interesant că acest lucru se întâmplă, chiar și când există doar un nivel scăzut al acestei posibilități, în comparație cu un nivel foarte scăzut al obținerii unui loc de muncă. Acest fapt arată cât de importantă este chiar și o ușoară îmbunătățire a situației disponibilității locurilor de muncă, în integrarea economică a unei persoane. Adulții sunt categoria de vârstă care reușește să facă față dificultăților sociale, deoarece majoritatea sunt apți de muncă și capabili de a obține un venit. Femeile sunt bine integrate din punct de vedere economic; o explicație este că dezvoltarea dinamică a sectorului terțiar după 1990, a oferit un număr considerabil de oportunități de locuri de muncă pentru femei. Persoanele căsătorite sunt mai puțin expuse riscului de excluziune,

datorită existenței unui venit adițional în gospodărie.

De asemenea, deținerea unei locuințe este un bun mod de a evita excluziunea economică, scutirea de a plăti o chirie fiind importantă (dar este posibil și că nu se mai fac investiții de reabilitare a locuinței pentru a se realiza economii). Dacă locuința este dotată cu un telefon acest fapt ajută parțial la diminuarea excluziunii economice, deoarece se poate mai ușor contacta și menține legătura cu potențiali angajatori.

Cu toate că mediul rural de rezidență ar putea constitui teoretic un predictor al

excluziunii economice ridicate datorită dezvoltării mai reduse, totuși acesta nu reiese ca un factor determinant constant; cauza posibilă este neînregistrarea numărului real de șomeri, precum și faptul că familiile apelează la autoconsum, practicând o agricultură de subzistență, aceste resurse înlocuind venitul ce ar putea proveni de la un loc de muncă. O familie ce are un copil, pare neafectată de excluziunea economică, dar nașterea încă a unui copil afectează considerabil familia din punct de vedere financiar.

Tabel 3: Probabilitatea lipsei integrării economice

Variabila independentă	Anul studiat											
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2003	2006	2010
Sexul (feminin)	0,57	0,52	0,54	0,23*	0,61*	0,47	0,36*	0,55	0,57	0,30*	0,22*	0,36*
Educația (nivel ridicat)	0,23*	0,17*	0,11*	0,91*	0,21*	0	0,52	0,32	0,25	0	0,26	0,22*
Educația (nivel mediu)	0,49	0,45	0,50	0,75	0,29*	0,38*	0,48	0,45	0,52	0,45	0,62	0,50
Domiciliul actual (urban)	0,76*	0,71*	0,63*	0,55	0,48	0,64*	0,58	0,61*	0,76*	0,63	0,90*	0,36*
Vârsta (adulți)	0,54	0,28*	0,32*	COL	0,16*	0,28*	0,23*	0,37*	0,35*	0,45	0,57	0,56
Starea civilă (căsătorit)	0,39	0,17*	0,16*	COL	0,17*	0,19*	0,30*	0,35	0,40	0,18*	0,27	0,66
Starea civilă (divorțat)	0,43	0,10*	0,31	COL	0,26	0,32	0,49	0,72	0,52	0	0,62	0,60
Numărul de copii (1)	0,34	0,58	0,68	COL	0,64*	0,66*	0,56	0,55	0,38	0,43	0,57	0,36
Numărul de copii (2)	0,47	0,73*	0,76*	COL	0,65*	0,75*	0,56	0,61	0,49	0,55	0,75*	0,58
Numărul de copii (≥3)	0,60	0,87*	0,76*	COL	0,75*	0,81*	0,78*	0,67*	0,80*	0,71	0	0,28
Starea sănătății (bună)	0,88*	0,50	0,47	COL	0,44	0,42	0,34	0,60	0,37	0,48	0,27*	0,57
Asistența medicală (bună)	0,51	0,56	0,78	COL	0,45	0,11*	0,52	0,61	0,59	0,39	0,52	ND
Posib. obț. loc muncă (scăz.)	0,24*	0,25*	0,22*	0,63	0,23*	0,32*	0,34*	0,45	0,35*	0,26*	0,24*	0,33*
Posib. obț. loc muncă (satisf.)	0,10*	0,10*	0,10*	0,35	0,10*	0,38	0,05*	0,24*	0,23*	0,12*	0,28	0,39
Posib. obț. loc muncă (ridic.)	0,20*	0,17*	0,12*	0,76	0,18*	0	0,11*	0,15*	0,22	0,26	0,43	0
Posesie telefon (da)	0,49	0,48	0,31*	0,60	0,46	0,33*	0,46	0,60	0,30*	0,40	0,23*	0,41
Proprietate locuință (da)	0,36*	0,42	0,44	COL	0,61	0,37*	0,35*	0,48	0	0,39	0,55	0,71*

* Semnificativ statistic pentru $p \leq 0,1$. COL=eliminate din model datorită multicolarității. ND= Date nedisponibile.

Sursa: Tabel realizat de autor, pe baza analizei bazelor de date din studiul Diagnoza Calității Vieții

Factorii determinanți ai lipsei integrării sociale

O problemă a existat pentru dimensiunea lipsei integrării sociale, pe care nu am calculat-o în 1990 și în 1991, deoarece chestionarul nu include întrebări pe tema beneficiilor sociale. Determinanții impor-

tanți ai lipsei integrării sociale sunt faptul de a avea cel puțin un copil și parțial domiciliul (urban) – în comparație cu viața în mediul rural.

Totuși, trebuie precizat că influența acestor factori a variat de-a lungul perioadei studiate. Au existat ani de vârf, extrem de dificili pentru familiile cu copii,

când a crescut dramatic probabilitatea de a fi exclus social pentru acestea. Nașterea unui copil și îngrijirea acestuia, necesită resurse financiare considerabile. În lipsa unor venituri proprii suficiente, este nevoie ca ajutoarele sociale specifice, să fie considerabile, spre a evita posibilitatea eroziunii veniturilor familiale. Se poate constata și faptul că traiul în mediul urban este solicitant din punct de vedere financiar, pentru gospodăriile cu copii, datorită cheltuielilor în general mai ridicate existente în mediul urban, comparativ cu mediul rural.

Factorii integrării sociale sunt *educația* (nivel mediu și ridicat), *starea sănătății* (bună) și *stare civilă* (căsătorit). Factori mai puțin importanți sunt: *vârsta* (adulți),

domiciliul (urban), *proprietate locuință*, *posesie telefon* (tabel 4). Persoanele mai educate au fost mai probabile să primească ajutoare precum: burse sau alocații, pentru elevi și studenți; ajutoare de șomaj, ajutoare sociale și pensii, deoarece ele au avut și un potențial mai ridicat de a fi integrate economic, anterior primirii acestora. Persoanele cu o sănătate mai bună sunt de așteptat să se implice mai activ în viața socială, fie prin studiu, fie prin muncă, obținând beneficiile corelate acestora. Familiile cu persoane căsătorite sunt (mult) mai numeroase, cu mai mulți copii (sau membri), astfel încât este de așteptat ca acestea să primească beneficii sociale precum alocații, burse sau alte ajutoare sociale.

Tabel 4: Probabilitatea lipsei integrării sociale

Variabila independentă	Anul studiat										
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2003	2006	2010
Educația (nivel mediu)	0,51	0,52	0,35*	0,34*	0,46	0,43	0,17*	0,29*	0,25*	0,50	0,45
Educația (nivel ridicat)	0,49	0,40*	0,24*	0,28*	0,32*	0,25*	0,04*	0,09*	0,08*	0,46	0,29*
Domiciliul (urban)	0,53	0,74*	0,53	0,49	0,45	0,77*	0,62	0,46	0,42*	0,76*	0,38*
Vârsta (adulți)	0,45	0,39*	0,54	0,40*	0,49	0,43	0,53	0,41*	0,51	0,46	0,54
Vârsta (vârștnici)	0,51	0,43	0,56	0,43	0,54	0,19*	0,36	0,42	0,54	0,28*	0,46
Starea civilă (căsătorit)	0,35*	0,41	0,28*	0,27*	0,30*	0,72*	0,55	0,62	0,45	0,47	0,45
Starea sănătății (bună)	0,42*	0,53	0,37*	0,38*	0,31*	0,59	0,43	0,38*	0,40*	0,51	0,53
Numărul de copii (1)	0,50	0,84*	0,74*	0,74*	0,76*	0,90*	0,57	0,57*	0,63*	0,84*	0,60*
Numărul de copii (2)	0,56	0,92*	0,77*	0,73*	0,77*	0,99*	0,64	0,70*	0,70*	0,99*	0,62*
Numărul de copii (≥ 3)	0,66*	0,90*	0,83*	0,84*	0,75*	0,99*	0,59	0,84*	0,92*	0,98*	0,71*
Posesie telefon (da)	0,53	0,46	0,55*	0,44	0,55*	0,43	0,75*	0,27*	0,39*	0,55	0,49
Proprietate locuință (da)	0,46	0,52	0,49	0,57*	0,56	0,52	0,76	0,50	0,38*	0,35*	0,53

* Semnificativ statistic pentru $p \leq 0,1$. ND=Date nedisponibile.

Sursa: Tabel realizat de autor, pe baza analizei bazelor de date din studiul Diagnoza Calității Vieții

Factorii determinanți ai lipsei integrării interpersonale

Estimările indicatorilor arată că pentru *ocupația de bază*, în comparație cu țărani (categoria de referință), muncitorii, tehnicienii și intelectualii au o probabilitate mai scăzută de a nu fi integrați interpersonal. În comparație cu familiile *fără copii*, cele cu

un copil sau *mai mulți* cresc mult probabilitatea lipsei integrării interpersonale. Totodată observăm că *femeile* au o probabilitate mai ridicată de a nu fi integrate pe această dimensiune.

Un nivel mediu sau ridicat al *educației* are un impact pozitiv asupra șanselor de integrare. Dar faptul de a locui la *oraș* probabil diminuează această influență; traiul la

oraș favorizează izolarea socială a individului. O ipoteză este aceea că individul în mediul urban are o posibilitate mai restrânsă de a întâlni întâmplător cunoscuți, decât în mediul rural, unde spațiul este mai restrâns, iar șansele de a întâlni consătenii sunt mai mari. De asemenea, *adulții și vârstnicii*, în comparație cu tinerii, sunt mai afectați de nivelul redus al schimbului inter-relațional. De asemenea, cei care sunt *mulțumiți de viața lor de zi cu zi* sunt mulțumiți de *asistența medicală primită*, au *o sănătate bună* și persoanele care *au un telefon* sunt mai probabil să fie integrați interpersonal. Alți factori mai puțin importanți sunt: *naționalitatea, încrederea mare în oameni* (probabil nu este semnificativă statistic datorită numărului mic de oameni din această categorie) sau *deținerea unei locuințe* (tabel 5).

Îngrijirea unui copil solicită, de regulă, alocarea nu doar de bani, ci și de timp, atât din considerente financiare cât și emoționale, astfel că părinții au mai puțin timp spre a participa la alte activități extrafamiliale. Educația promovează integrarea inter-

personală, deoarece deschide noi arii de dialog cu semenii, astfel încât este posibil să găsim interese similare cu alții, concretizate prin desfășurarea de activități comune.

Totuși, acestea sunt puternic influențate de mediul de rezidență, astfel încât este mai probabil că o comunitate cu cât este mai mică, cu atât persoana va fi mai mult integrată; este evident că șansele de a cunoaște semenii sunt mai ridicate într-o comunitate mai mică. Cu cât este mai în vârstă o persoană, cu atât este mai probabil că va fi mai izolată, poate și datorită problemelor de sănătate ale persoanelor vârstnice.

Ocupații precum muncitor sau tehnician favorizează integrarea interpersonală deoarece acestea au loc de obicei în grupuri organizate, ce necesită muncă în echipă. De asemenea, starea sănătății influențează disponibilitatea unei persoane de a se integra, astfel că persoanele cu o sănătate bună sunt mai dispuse a se angrena în activități sociale. Totodată, mai trebuie spus, că este desigur evident faptul că a avea la domiciliu un telefon facilitează contactele cu semenii.

Tabel 5: Probabilitatea lipsei integrării interpersonale

Variabila independentă	Anul studiat												
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2003	2006	2010
Sexul (femeie)	0,59*	0,43	0,57*	0,52	0,53	0,51	0,57*	0,61*	0,53	0,58*	0,58*	0,45	0,62*
Ocupația (munc.)	0,41	0,33*	0,54	0,30*	0,35*	0,43	0,43	0,33*	0,58	0,29*	0,46	0,41	0,43
Ocupația (tehn.)	0,25	0,40	0,55	0,32*	0,26*	0,41	0,23*	0,21*	0,56	0,19*	0,26	0,18*	0,30*
Ocupația (intel.)	0,34	0,51	0,46	0,25*	0,19*	0,34	0,16*	0,22*	0,42	0,07*	0,72	0,38	0,54
Educația (mediu)	0,35*	0,29*	0,46	0,44	0,34*	0,35*	0,36*	0,31*	0,35*	0,46	0,31*	0,38*	0,48
Educația (ridicată)	0,48	0,19*	0,48	0,38	0,35*	0,28*	0,30*	0,34	0,19*	0,25*	0,04*	0,33*	0,29*
Naționalitatea (maghiar)	ND	ND	0,51	0,62*	0,48	0,61*	0,50	0,55	0,52	0,58	0,47	0,37	ND
Starea civilă (divorțat)	ND	0,48	0,26*	0,79*	0,23*	0,66*	0,38	0,52	0,71*	0,73*	0,50	0,46	0,77*
Domiciliul (urban)	0,51	0,41	0,59*	0,68*	0,62*	0,57*	0,50	0,53	0,64*	0,50	0,35*	0,64*	0,52
Vârsta (aduți)	0,50	0,59	0,58*	0,55	0,58*	0,71*	0,61*	0,53	0,74*	0,55	0,74*	0,71*	0,46
Vârsta (vârstnici)	0,71*	0,64*	0,67*	0,54	0,46	0,59	0,52	0,52	0,86*	0,61	0,85*	0,72*	0,29*
Numărul de copii (1)	0,72*	0,56	0,70*	0,72*	0,70*	0,74*	0,73*	0,82*	0,50	0,53	0,54	0,60*	0,56
Numărul de copii (2)	0,72*	0,71*	0,73*	0,77*	0,66*	0,82*	0,80*	0,88*	0,51	0,69*	0,61*	0,72*	0,64*
Numărul de copii (3)	0,82*	0,83*	0,83*	0,81*	0,75*	0,87*	0,81*	0,89*	0,52	0,58	0,22*	0,63	0,51
Asistența med. (bună)	0,32	0,31*	0,38*	0,57	0,50	0,44	0,35*	0,48	0,40*	0,46	0,46	0,43	ND
Starea dvs. (bună)	ND	ND	0,17*	0,20*	0,42	0,35*	0,62*	0,32*	0,35	0,27*	0,32*	0,25*	0,06*
Starea sănăt. (bună)	0,45	0,30*	0,42	0,36*	0,29*	0,32*	0,38*	0,52	0,36*	0,30*	0,51	0,38*	0,17*
Mulțumire viață (mult)	0,15*	0,32*	0,27*	0,41	0,38*	0,46	0,41	0,21*	0,28*	0,17	0,34*	0,27*	0,01*
Relații oameni (mult.)	0,36	0,59	0,52	0,25	0,52	0,36*	0,41	0,39	0,46	0,52	0,55	0,39*	0,37*
Posesie telefon (da)	0,38*	0,32*	0,39*	0,47	0,47	0,48	0,43*	0,44	0,60*	0,35*	0,43	0,44	0,38*
Proprietate locuință (da)	0,55	0,62*	0,49	0,53	0,47	0,43	0,45	0,33*	0,65*	0	0,50	0,44	0,53

* Semnificativ statistic pentru $p \leq 0,1$. ND=Date nedisponibile.

Sursa: Tabel realizat de autor, pe baza analizei bazelor de date din studiul Diagnoza Calității Vieții

Factorii determinanți ai lipsei integrării civice

Cea mai ridicată probabilitate de a nu fi integrate civic o au *gospodăriile cu copii* în comparație cu *cele fără copii, orășenii* în comparație cu *sătenii și femeile* spre deosebire de *bărbați*. Pe de altă parte o probabilitate mai scăzută de neintegrare civică o au persoanele cu o *educație ridicată* în comparație cu *cele fără educație, adulții și vârstnicii* comparativ cu *tinerii, maghiarii vs. români*, cei care au beneficiat de o *asistență medicală bună, oamenii care cred că localitatea sau societatea sunt bine conduse* sau chiar rău conduse (ceea ce denotă probabil implicare și atitudine civică), cei care sunt *mulțumiți* de viața politică precum și *cei care dețin un telefon*. O influență sporadică o au atributele *ocupația de bază (intelectual sau tehnician), naționalitatea (romanes), starea civilă (căsătorit), starea sănătății (bună), și are locuință sau TV* (tabel 6).

Din nou, *gospodăriile cu copii* apar ca fiind expuse excluziunii; putem presupune că dificultățile întâmpinate cu creșterea copiilor generează nemulțumiri cu privire la incapacitatea administrației de a oferi sprijin acestor familii. Faptul de a fi mamă – cu cele mai multe sarcini domestice – se pare că accentuează aceste nemulțumiri. În mod similar ca și pe alte dimensiuni, traiul în mediul urban duce și acesta la insatisfacția față de administrație.

Traiul într-o comunitate mai mare îngreunează contactul cu reprezentanții administrației publice, îndeosebi cei din eșalonul superior, decizional, al acesteia. De asemenea, putem să luăm în considerare și faptul că, dacă în mediul rural contactul cu reprezentanții administrației se poate realiza facil, în mod direct, în mediul urban accesul direct la reprezentanți, este îngreunat de numărul mare de solicitanți. Cu toate că s-ar putea spune că accesul la informația publică este mai facil datorită dezvoltării mass-mediei, accesul la reprezentanții publici este mai dificil.

Nivelul educației influențează măsura în care oamenii se simt integrați civic. Chiar dacă o parte considerabilă dintre oameni spun că nu sunt mulțumiți de realizările administrației, cu cât sunt mai educați, cu atât sunt mai conștienți că au mijloace de a influența deciziile publice, prin mijloace cum ar fi votul, cereri la instituții publice sau o formă de protest civic. Vârsta joacă de asemenea un rol în privința integrării civice, adulții și vârstnicii considerându-se a fi mai bine integrați din această privință; este posibil că datorită experienței avute de-a lungul anilor ei au „deslușit” mecanismele administrației, fiind mai capabili să rezolve o problemă. De asemenea, se poate că ei și-au format contacte ce îi ajută în acest sens.

Tabel 6: Probabilitatea lipsei integrării civice

Variabila independentă	Anul studiat												
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2003	2006	2010
Sexul (femeie)	0,58*	0,52	0,58*	0,52	0,50	0,51	0,57*	0,61*	0,50	0,47	0,47	0,55	0,64*
Ocupația (intelectual)	0,27	0,56	0,35	0,32*	0,50	0,53	0,25*	0,38	0,48	0,17*	0,36	0,43	0,32*
Ocupația (tehnician)	0,24*	0,41	0,34	0,53	0,50	0,53	0,39	0,43	0,52	0,28*	0,33*	0,51	0,37*
Educația (mediu)	0,59*	0,52	0,49	0,54	0,43	0,44	0,56	0,51	0,51	0,40*	0,37*	0,48	0,54
Educația (ridicată)	0,62	0,33	0,51	0,62	0,39*	0,44	0,57	0,30*	0,26*	0,25*	0,10*	0,30*	0,47
Domiciliul (urban)	0,67*	0,53	0,63*	0,65*	0,64*	0,60*	0,70*	0,47	0,56	0,54	0,59*	0,66*	0,46
Naționalitatea (magh.)	ND	ND	0,39	0,54	0,31*	0,37*	0,44	0,34*	0,25*	0,47	0,46	0,57	ND
Naționalitatea (rrom)	ND	ND	0,49	0,31	0,15*	0,61	0,55	0,67	0,60	0,84*	0,73	0,68	ND
Vârstă (adultți)	0,40*	0,44	0,42*	0,40*	0,58	0,37*	0,50	0,48	0,46	0,41	0,56	0,39	0,45
Vârstă (vârstnici)	0,34	0,29	0,25*	0,31*	0,22*	0,29*	0,17*	0,24*	0,44	0,36*	0,57	0,28*	0,53
Numărul de copii (1)	0,77*	0,57	0,61*	0,78*	0,68*	0,79*	0,76*	0,77*	0,49	0,63*	0,64*	0,71*	0,60*
Numărul de copii (2)	0,82*	0,78*	0,81*	0,85*	0,79*	0,87*	0,81*	0,88*	0,57	0,72*	0,64*	0,88*	0,56
Numărul de copii (3)	0,83*	0,81*	0,80*	0,83*	0,77*	0,90*	0,83*	0,80*	0,45	0,71*	0,68*	0,85*	0
Starea sănătății (bună)	0,45	0,47	0,62*	0,53	0,52	0,55	0,46	0,48	0,49	0,39*	0,43	0,54	0,46
Asist. medicală (bună)	0,32*	0,39*	0,43	0,50	0,46	0,38	0,48	0,46	0,48	0,30*	0,35*	0,41*	ND
Starea civilă (căsătorit)	ND	0,47	0,46	0,36*	0,36*	0,35*	0,48	0,38	0,50	0,47	0,36*	0,54	0,50
Cond. societate (rău)	0,36*	0,26*	0,39*	0,50	0,38*	0,45	0,49	0,34*	0,47	0,34*	0,52	0,44	ND
Cond. societate (bine)	0,29*	0,10*	0,31*	0,39*	0,25*	0,30*	0,45	0,37*	0,39	0,30*	0,40	0,31*	ND
Adm. localitate (rău)	0,36*	0,56	0,36*	0,50	0,42	0,38*	0,38*	0,51	0,53	0,39*	0,38*	0,43	ND
Adm. localitate (bine)	0,23*	0,43	0,31*	0,46	0,46	0,37*	0,28*	0,34*	0,52	0,39*	0,35*	0,44	ND
Mulț. politică (puțin)	0,42*	0,40	0,34*	0,41*	0,39*	0,47	0,46	0,22*	0,29*	0,40*	0,46	0,47	ND
Mulț. politică (mult)	0,28*	0,46	0,24*	0,27*	0,29*	0,28*	0,33*	0,21*	0,11*	0,44	0,48	0,44	ND
Posesie telefon (da)	0,52	0,50	0,41*	0,45	0,46	0,50	0,40*	0,51	0,52	0,41*	0,32*	0,45	0,56
Posesie TV (da)	0,53	0,44	0,46	0,50	0,60	0,60*	0,61*	0,55	0,58	0,35*	0,32*	0,42	0,52
Proprietate locuință (da)	0,49	0,48	0,50	0,50	0,39*	0,49	0,56	0,53	0,55	0	0,50	0,30*	0,49

Semnificativ statistic pentru $p \leq 0,1$. ND = Date nedisponibile.

Sursa: Tabel realizat de autor, pe baza analizei bazelor de date din studiul Diagnoza Calității Vieții

Concluzii

Rezultatele arată care sunt cele mai expuse grupuri sociale, ce au nevoie cel mai mult de protecție socială, dar care sunt și atributele ce pot determina scăderea excluziunii sociale.

La *scăderea* excluziunii a contribuit, pe toate dimensiunile acesteia, nivelul mediu sau ridicat al *educației*, relevându-se ca fiind cel mai important factor. Alți factori semnificativi au fost: vârsta – adulți și vârstnici, posibilitatea obținerii unui loc de muncă – cu predilecție dacă este ridicată, asistență medicală satisfăcătoare sau bună, ocupația – angajați cu calificare medie și ridicată, starea civilă – căsătorit, starea sănătății bună, deținerea unui telefon, cei care sunt mulțumiți de viața lor și de relațiile cu semenii și cei care consideră că societatea este condusă bine.

Creșterea excluziunii a fost determinată, pe toate dimensiunile, de traiul într-o gospodărie cu unul sau mai mulți copii, și într-o măsură mai redusă de genul persoanei, mai afectate fiind persoanele de gen feminin.

Paradigma în cadrul căreia este pus accentul pe *caracteristicile sociodemografice ale indivizilor*, în explicarea dinamicii sărăciei, se dovedește că are o putere explicativă considerabilă, confirmând cel de al doilea model explicativ din Balsa, Barreto și Caeiro (1999). Sunt confirmați, din cercetări anterioare, unii factori explicativi, precum vârsta, ocupația profesională (Zamfir, 2001), șomajul, sănătatea, educația (Estivil, 2003; Arpinte et al., 2008), genul, mărimea gospodăriei sau numărul de copii (Banca Mondială, 2003; MMFPS, 2008).

Nivelul de educație ridicat este cel care acționează sistematic în direcția combaterii

excluziunii sociale, importanța acestor factori fiind subliniată în literatura de specialitate (Ilie, 2003; Arpinte et al., 2008). Astfel, este importantă combaterea abandonului școlar, precum și implementarea de programe ce sprijină copiii ce trăiesc în familii cu dificultăți materiale, dar și cele care sprijină elevii merituosi prin acordarea de burse. O educație bună ajută persoana să își găsească mai ușor un loc de muncă, fapt ce va ușura integrarea acesteia în societate. De altfel, crearea de locuri de muncă noi, sigure, adecvate pregătirii școlare și profesionale a tinerilor, precum și combaterea atitudinii defavorabile a angajatorilor față de persoanele tinere, fără experiență, sunt elemente importante ce trebuie prioritizate în cadrul politicilor publice.

Nivelul educației influențează și măsura în care oamenii se simt integrați civic, deoarece, cu cât sunt mai educați, cu atât sunt mai conștienți că au mijloace de a influența deciziile publice, prin diferite forme de participare politică.

Gospodăriile cu mai mulți copii au nevoie de mai mult sprijin pentru îngrijirea acestora, deoarece sunt necesare resurse financiare considerabile. Este nevoie de ajutoare sociale precum creșe și grădinițe subvenționate, sau accesibile familiilor cu venituri materiale scăzute, alocații mărite, spre a evita posibilitatea eroziunii veniturilor familiale și a asigura o participare socială adecvată a acestora.

O posibilă continuare a analizei este abordarea excluziunii pe mediu de rezidență în mod separat, datorită diferențelor existente în mediul rural comparativ cu cel urban. De asemenea, analiza ar putea fi realizată pe baze de date longitudinale, ce urmăresc aceiași indivizi, pe o anumită perioadă de timp.

Bibliografie

- Administrația Prezidențială, Comisia Prezidențială pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice (2009) *Riscuri și inechități sociale în România*. Disponibil la http://www.presidency.ro/static/CPARSDR_raport_extins.pdf. Accesat în 23 septembrie 2011.
- Apospori, E. și Millar J. (edit.) (2003) *The Dynamics of Social Exclusion in Europe. Comparing Austria, Germany, Greece, Portugal and the UK*. Cheltenham: Edward Elgard Publishing Limited.
- Arpinte, D., Baboi, A., Cace, S., Tomescu, C. și Stănescu, I. (2008) Politici de incluziune socială. *Calitatea Vieții*, XIX, 3-4, 339-364.
- Babbie, E. (2010) *Practica cercetării sociale*. Iași: Polirom.
- Balsa, C., Barreto, J. și Caeiro, A. (1999) *Literature review on dynamics, multi-dimensionality, spatiality and social policy aspects of social exclusion and poverty in Portugal*. BETWIXT: Between Integration and Exclusion. Disponibil la http://ec.europa.eu/research/social-sciences/projects/004_en.html. Accesat în 08 iunie 2010.
- Banca Mondială, Divizia pentru Dezvoltare Umană, Regiunea Europa și Asia Centrală, Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse și Institutul Național de Statistică (2007) *România: Raport de evaluare a sărăciei*. Disponibil la <http://sitere.sources.worldbank.org/INTROMANIAINROMANI/AN/Resources/PovertyAssessmentReportRom.pdf>. Accesat în 09 octombrie 2011.
- Bălțătescu, S. (2009) Determinanți ai satisfacției cu școala. Studiu în rândul elevilor de liceu din Oradea, în A. Hatos și S. Săveanu (coord.), *Educația și excluziunea socială a adolescenților din România*. Oradea: Universității, 215-226.
- Berghman, J. (1997) The resurgence of poverty and the struggle against exclusion: A new challenge for social security? *International Social Security Review*, 50, 1.
- Chipea, F. (2011) Riscuri de excluziune pe piața muncii din România a grupului de tineri de 15-24 de ani. *Sociologie Românească*, IX, 4, 45-67.
- Chipea, F., Bălțătescu, S. și Hatos, A. (2009) Social exclusion in the rural areas of Bihor county: views from experts. *Annals of Oradea University, Fascicle of Textile – Leatherwork*, 10, 485-489.
- Commins, P. (ed.) (1993) *Combating exclusion in Ireland, 1990-1994: A midway report*. Brussels: European Commission.
- Council (2001) *Joint Report on Social Inclusion, Council document no. 15223/01*. Disponibil la http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/15223/part1_en.pdf, Accesat în 16 aprilie 2011.
- Chirițoiu, B. (2002) Cursa pentru bunăstare, în A. Mungiu-Pippidi (ed.), *Raport de avertisment privind potențialul de criză – România*. UNDP – Societatea Academică din România (SAR). Disponibil la <http://sar.org.ro/wp-content/uploads/2011/08/ewr1ro2002.pdf>. Accesat în 08 septembrie 2012.
- Culic, I. (2006) Regresie non-liniară, în T. Rotariu (coord.), *Metode statistice aplicate în științele sociale*. Iași: Polirom.
- Dodge, Y. (2003) *The Dictionary of Statistical Terms*. The International Statistical Institute, Oxford: Oxford University Press.
- Estivil, J. (2003) *Concepts and strategies for combating social exclusion*. Portugal: International Labour Office-STEP.
- Eurostat (2010) *Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union*. Eurostat, Comisia Europeană. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Guvernul României (1997) Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 47/1997 privind impunerea unor venituri. *Monitorul Oficial nr. 224 din 30.08.1997*.
- Hatos, A. (2009) Educație și excluziune socială în România, în A. Hatos și S. Săveanu (coord.), *Educația și excluziunea socială a adolescenților din România*. Oradea: Universității.
- Ilie, S. (2003) Sărăcie și excluziune socială. Incluziunea socială ca obiectiv al sistemului de protecție socială. *Calitatea Vieții*, XIV, 3-4.
- Institutul Național de Statistică și Studii Economice (2009) *Anuarul Statistic al României*. București: Editura Institutului Național de Statistică.
- Mărginean, I. (2005) *Semnificația cercetărilor de calitate a vieții*, în I. Mărginean și A.

- Bălașa (coord.), *Calitatea vieții în România*. București: Expert.
- Mete, C. și Burnett, N. (coord.) (2003) Unitatea Sectorului de Dezvoltare Umană. Unitatea de dezvoltare socială și de mediu durabilă, (vol. 1). *România: evaluarea sărăciei*. Banca Mondială. Disponibil la http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf393.pdf. Accesat în 18 aprilie 2011.
- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. Direcția Programe de Incluziune Socială (2008) *Sărăcia în România: profil, tendințe, politici de combatere și prevenire în 2007*. Disponibil la http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Incluziune%20si%20asistenta%20sociala/Raportari%20si%20indicatori/061109Raport_saracie2009.pdf. Accesat în 01 septembrie 2011.
- Parlamentul României (2002) Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru șomaj și stimularea ocupării forței de muncă. *Monitorul Oficial nr. 103 din 06.02.2002*.
- Parlamentul României (1991) Legea nr. 1/1991 privind protecția socială a șomerilor și reintegrarea lor profesională. *Monitorul Oficial nr. 1 din 08.01.1991*.
- Room, G. (1995) *Beyond the threshold: The measurement and analysis of social exclusion*. Bristol: Policy Press.
- Silver, H. (1994) Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133, 5-6.
- Silver, H. (2007) The process of social exclusion: the dynamics of an evolving concept. *Chronic Poverty Research Center Working Paper 95*, Providence, Rhode Island: Brown University.
- Tabachnick, B. și Fidell, L. (2007) *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson Education.
- Tsakoglou, P. și Papadopoulos, F. (2003) Aggregate level and determining factors of exclusion in twelve European countries. *Journal of European Social Policy*, 12(3), 211-225.
- Zamfir, C. (2001) *Profilul sărăciei în România*, București: ICCV.
- Zamfir, E., Preda, M. și Dan, A. (2004) Surse ale excluziunii sociale. *Revista de Asistență Socială*, 2-3, București.